

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ НОТАРІАТУ METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF RESEARCH INSTITUTE OF NOTARY

Чижмар К.І.

*кандидат юридичних наук, доцент,
докторант кафедри конституційного права та порівняльного правознавства
юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

У статті розглядаються окремі питання методології дослідження нотаріальної діяльності. Зокрема, автор висвітлює основні тенденції розвитку методології та здійснює аналіз окремих методологічних проблем у цій сфері.

Ключові слова: методологія наукових досліджень, метод, нотаріальна діяльність, нотаріат.

В статье рассматриваются отдельные вопросы методологии исследования нотариальной деятельности. В частности, автор освещает основные тенденции развития методологии и осуществляет анализ отдельных методологических проблем в этой сфере.

Ключевые слова: методология научных исследований, метод, нотариальная деятельность, нотариат.

This paper discusses some issues of research methodology notarial activities. In particular, the author highlights the main trends in the development of methodology and analyzes of some methodological problems in this area.

Key words: research methodology, method, notarial activities notaries.

Постановка проблеми. Будь-яка діяльність, що відбувається в соціальному середовищі та має певну спрямованість, повинна розглядатися не тільки з точки зору її змістовності або середовища, в якому здійснюється, а ще й з інших боків – наскільки це може її охарактеризувати як соціальне явище та визначити практичну цінність для певної групи суб'єктів (суспільства в цілому) [1, с. 43]. Тому, характеризуючи інститут нотаріату як елемент правозахисної діяльності в системі захисту прав і свобод людини та громадянина, необхідно мати на увазі, що він існує в досить специфічному соціальному середовищі, його діяльність впливає лише на ті об'єкти, що знаходяться під захистом права як певна система соціальних цінностей.

Як для композитора є основою природне вміння реалізації своїх поглядів, ідеалів через нотну грамоту при створенні майбутнього музичного твору, так і для нотаріуса реалізація набутих ним знань з юриспруденції є підґрунтям тих дій, що він вчиняє, обрамовуючи правовий матеріал в документальну форму. Об'єктивно перше і друге є живим процесом. При цьому кожен з них використовує той арсенал засобів і способів досягнення результату, який у відповідній сфері охоплений досить специфічними методологічними засадами [2, с. 11]. Наукові дискусії, що розгорнулися навколо основних проблем нотаріального права, виявили брак більш-менш цілісної концепції досліджень у цій сфері. Найвні наукові праці мають здебільшого описовий характер і коментують систему чинного законодавства та практику його застосування [3].

Таким чином, **метою статті** є визначення методологічних засад дослідження нотаріальної діяльності, відстеження основних тенденцій розвитку методології та аналіз окремих методологічних проблем у цій сфері.

Багато наукових досягнень у галузі методології належать як вітчизняним, так і зарубіжним дослідникам. Це роботи В. Авер'янова, І. Безклубого, Д.

Белова, Ю. Бисаги, Н. Кузнецової, П. Косянчука, М. Оніщенко, Н. Матузова, А. Малько, П. Рабіновича, В. Середюк, І. Табаріна, В. Федоренка. Серед праць, що торкаються методології нотаріату та нотаріальної діяльності, можна назвати роботи С. Гусарєва, Л. Грудчиної, А. Кулика, І. Москаленко, С. Фурси, І. Черемних, В. Яркова та ін.

Виклад основного матеріалу. Знання методології нотаріальної діяльності вкрай важливе не тільки для вчених. Саме досвідчений практик нотаріального права не просто застосовує норму права у відповідній ситуації. У своїй роботі він опрацьовує цілий масив законодавства, відшукує необхідну норму, аналізує її, перевіряє її чинність, враховує її відношення до пов'язаних з нею інших норм, і лише внаслідок цього застосовує відповідно до конкретної вимоги ситуації. Отже, саме тому не лише науковцю, а й практику недостатньо лише вказівки на застосування тієї чи іншої норми, йому потрібно знати шлях, спосіб, підхід до пізнання цієї норми та інструментарій для її реалізації [2, с. 11].

Концепції, що відображені в працях, які містять найбільш загальні, філософські судження з проблем, які прямо або опосередковано належать до предмета конституційно-правової науки, дуже різноманітні, часто суперечливі, мають неоднакову методологічну основу пояснення процесів суспільного розвитку [4, с. 35]. Цей висновок справедливий не тільки щодо загальних і філософських суджень.

Таким чином, питання методології досліджень інституту нотаріату є, мабуть, одними з найважливіших за рівнем свого значення для юридичної теорії та відповідної юридичної практики. Це пояснюється тим, що залежно від сутності висхідних методологічних принципів, на яких базується правове мислення, тип правової культури, здійснюється не тільки наукове пізнання права, але й його практичне втілення у реальну площину життя [1, с. 45].

Методологічна ситуація юридичної науки також далека від ідеальної, що пов'язано, з одного боку, з перехідним характером процесів і тенденцій в економіці, політиці, державі, а з іншого – із загальною проблемою кризи наукової свідомості, науки як домінуючого способу пізнання світу [5, с. 34]. У зв'язку з цим актуальною видається рекомендація про необхідність нового звернення правознавців до найбільш фундаментальних та ustalених положень своєї науки, в тому числі тих, що вважалися «непорушними істинами», осмислення їх на сучасному філософсько-методологічному, наукознавчому рівні.

На сьогодні у вітчизняній юридичній науці утверджується визначення системи конституційного права України як історично сформованої та зумовленої об'єктивними чинниками суспільного розвитку системи природного й позитивного, загального та особливого, матеріального та процесуального, типового та колізійного, національного й міжнародного (європейського) конституційного права, які, своєю чергою, складаються з інститутів і норм конституційного права та регулюють політичні, економічні, соціальні, культурні (духовні), екологічні й інші найважливіші суспільні відносини, що є предметом конституційного права України, а також постають системоутворювальною складовою національної правової системи [6, с. 12].

Тобто можна стверджувати про усталення концепту багатовимірної системи національного конституційного права. Натомість формування теоретико-методологічних основ інституту нотаріату як елементу механізму позасудового захисту прав і свобод людини та громадянина та його складових елементів вимагає усталення відповідної комплексної методології або ж своєрідної «схеми пояснення в науковому пізнанні».

Без сумніву, кожен новий етап у прогресивному розвитку науки ознаменований подальшим зростанням значення методологічного порядку. Методологія пізнання, будучи спільною проблемою формування та розвитку науки в цілому, має особливості свого застосування до окремих наукових напрямів, конкретних наукових галузей і дисциплін. Вона робить, на думку Д. Белова, істотний вплив на зміст і систематизацію наукового знання, якісні характеристики одержуваних результатів, загальний стан будь-якої проблеми та науки. Її значимість пов'язується з виконанням завдань всебічного пізнання відповідного предмета [7, с. 45]. Як зазначав Н. Алексєєв, «істинно зрозуміле методологічне дослідження повинне служити вступом до вивчення проблем за їх суттю, має давати матеріал і вказувати шлях для їх вирішення» [8, с. 23].

У дореволюційній юридичній науці були зроблені спроби щодо висвітлення методології права. Пізнання права передбачалося у використанні догматичного, філософського (діалектичного), історичного та порівняльного методів і в необхідності їх поєднання [9, с. 126]. Проте даний підхід далеко не вичерпує методологію такого складного явища, як право. Саме

тому погоджуємося із думкою Д. Белова, що методологія будь-якої науки повинна давати чітке уявлення – як необхідно вивчати її предмет, у зв'язку з цим методологія повинна бути вільна від політичних настрів в суспільстві та різних ідеологічних штампів [7, с. 45].

У сучасній юридичній науці відомим ученим, теоретиком права Д. Керімовим так визначається роль методології в науці: «Визначаючи шлях мислення до істини і забезпечуючи цей рух відповідними засобами, методологія разом з тим сама є результатом наукового пошуку, не менш важливим і цінним, ніж вже отримані з її допомогою інші онтологічні знання» [10, с. 63].

У різноманітті визначень категорії «методологія» у філософській літературі та роботах з інших суспільних наук, у тому числі правових, на думку Д. Белова, можна виділити два підходи, що розрізняються обсягом вкладеного в назване поняття змісту [7, с. 45]. Як вважає Н. Богданова, для одного з них характерно звуження сфери прояву методології, отождоження її лише з методами, під якими розуміється сукупність прийомів і способів вивчення явищ і процесів, що складають предмет тієї чи іншої науки. При іншому підході до розуміння методології в її зміст включаються світоглядні, в тому числі ідеологічні, а можливо, і політичні орієнтири для дослідника, при певній ситуації, що переростають у категоричні вимоги. Поєднання названих підходів дає найбільш широке розуміння методології [11, с. 31]. Мабуть, з цим висновком автора цілком можна погодитися.

Подібно до цього у теорії права, на думку І. Безклубого та Л. Єфіменко [2, с. 11], поняття «метод» часто розглядають у двох аспектах: широкому – як науково обґрунтовану та філософсько-виправдану систему засобів пізнавальної діяльності, що відповідає природі права та пов'язана із правознавством [12, с. 45], та вузькому – як систему заснованих на світоглядно-філософських принципах пізнання відповідного предмета наукових досліджень правил, прийомів і способів, які дають змогу виявити особливості системи права та змодельовати перспективи її розвитку [13, с. 134].

Крім спорів про змістовну характеристику методології, дискусії ведуться й щодо її функцій, а також структури та рівнів [14, с. 18]. Враховуючи, що даний аспект не є предметом нашого дослідження, звернемося до методології дослідження інституту нотаріату в системі захисту прав і основних свобод людини та громадянина.

Висновки. Таким чином, в контексті тематики нашого дослідження нас цікавлять саме методи наукового дослідження, а не методи науки чи іншої діяльності. Під методом дослідження (від грецького «methodos» – спосіб пізнання) в науці розуміють сукупність правил, прийомів та способів наукового пізнання, які забезпечують отримання об'єктивних і достовірних знань [15, с. 1]; схему, що застосовується в певній науці для віднайдення відповідей на сформульовані запитання [16, с. 22].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гусарев С.Д. Юридична діяльність: методологічні та теоретичні аспекти / С.Д. Гусарев. – К. : Знання, 2005. – 375 с.
2. Безклубий І.А., Єфіменко Л.В. Методологія дослідження нотаріальної діяльності / І.А. Безклубий, Л.В. Єфіменко // Юридичний радник. – №5(53) жовтень 2010 – С. 11–15.
3. Янков В.В. Нотариат в правовой системе России (аналитико-информационная записка) / В.В. Янков. – [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://www.notiss.ru>.
4. Козлова Е.И., Кутафин О.Е. Конституционное право Российской Федерации: Учебник / Е.И. Козлова, О.Е. Кутафин. – М., 1996.
5. Тарасов Н.Н. Методологические проблемы юридической науки / Н.Н.Т арасов. – Екатеринбург, 2001. – 211 с.
6. Федоренко В.Л. Концепція багатомірної системи конституційного права України: теоретико-методологічна основа вдосконалення системи конституційного права України / В.Л. Федоренко // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2007. – № 9. – С. 12–14.
7. Белов Д.М. Парадигма українського конституціоналізму / Д.М. Белов. – В. Березний: РК «Євростандарт», 2011. – 400 с.
8. Алексеев Н.Н. Науки общественные и естественные в историческом взаимоотношении их методов. Очерки по истории и методологии общественных наук / Н.Н. Алексеев // Уч. зап. Императорского Моск. Ун-та. Отд. Юрид. Вып. 38. – М., 1912. – 611 с.
9. Романович-Славатинский А.В. Система русского государственного права в его историко-догматическом развитии, сравнительно с государственным правом Западной Европы / А.В. Романович-Славатинский. – Киев, 1886. – 289 с.
10. Керимов Д.А. Методология права: Предмет, функции, проблемы философии права. – 3-е изд., перераб. и доп. / Д.А. Керимов. – М. : СГА, 2003. – 522 с.
11. Богданова Н.А. Система науки конституционного права / Н.А. Богданова. – М. : «Юристъ», 2001. – 188 с.
12. Актуальні проблеми теорії держави та права. Частина І. Актуальні проблеми теорії держави: Навч. посіб. / С.М. Тимченко, С.К. Бостан. С.М. Легша, Н.М. Пархоменко та ін. – К. : КНТ, 2007. – С. 45–46.
13. Федоренко В.Л. Система конституційного права України: теоретико-методологічні аспекти: Монографія / В.Л. Федоренко. – К. : Ліра-К, 2009. – 578 с.
14. Керимов Д.А. Философские основания политико-правовых исследований / Д.А. Керимов. – М., 1986. – 330 с.
15. Циппеліус Р. Юридична методологія. Переклад, адаптація, приклади з права України і список термінів / Р. Циппеліус. – К. : Вид-во «Реферат», 2004. – 332 с.
16. Nowak S. Metodologia badań społecznych / S. Nowak. – Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2007. – 496 s.
17. Byelov D., Kovach Ju., Lenger Ya., The Paradigm of Constitutionalism / D.Byelov, Ju. Kovach, Ya.Lenger // Ponatie a character prava. Zbornik prispevkov z medznarodnej vedeckej konferencie (27 februara 2014). – Bratislava, 2014 – S. 55–60.
18. Белов Д.М., Ленгер Я.І. Парадигма конституціоналізму, як категорія конституційного права України / Д.М. Белов, Я.І. Ленгер // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Реформування законодавства України та розвиток суспільних відносин в Україні: питання взаємодії» (м. Ужгород, 30-31 березня 2013 р. – С. 40–42.
19. Byelov D., Lenger Ya., The Paradigm of Constitutionalism as a Philosophical-legal Category / D. Byelov, Ya. Lenger // Науковий вісник УжНУ. – Серія «Право». – Випуск № 23. – Частина 2. – Том 1. – 2013 р. – С. 123–126.